

Бичкова Т. С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

РИСИ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО НАРІЧЧЯ У СЛОВОЗМІНІ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ В РУКОПИСНИХ АПОКРИФІЧНИХ ЗБІРНИКАХ XVII–XVIII СТ.

Стаття присвячена аналізу діалектних особливостей у мові західноукраїнських рукописних апокрифічних збірників XVII–XVIII ст. Зауважено, що упродовж багатьох віків апокрифи були надзвичайно популярними серед людей, тому зазнавали численних народних обробок. Це позначилося й на мові збірників – у них яскраво відображені риси тих говорів південно-західного наріччя, в межах поширення яких були створені рукописи. Іван Франко зібрав, упорядкував, дослідив та видав апокрифічні збірники. Він також першим здійснив спробу лінгвістичного аналізу пам'яток, вказавши, що на мові окремих рукописів позначився вплив зокрема надсянських, бойківських, лемківських говорів.

У статті здійснено спробу визначити риси південно-західного наріччя, відображені у системі словозміни іменників чоловічого роду, а також з'ясувати, яким саме говорам ці особливості, зафіксовані у пам'ятках, властиві.

Дослідження показало, що майже уся відмінкова парадигма іменників чоловічого роду зазнала впливу діалектного мовлення. З'ясовано, що деякі говіркові морфологічні риси, виявлені у збірниках, спричинені явищами фонетичного характеру. Зокрема, депалаталізація приголосних [с] та [р] у низці південно-західних діалектів зумовила уніфікацію закінчень за твердим різновидом відмінювання; діалектна зміна голосного [а] в [е] спричинила витворення у давальному й місцевому відмінках множини закінчень, які формально збігаються з архаїчними флексіями. Крім того, виявлено, що окремі словоформи могли вживатися під впливом церковнослов'янської мови. Проте їхнє функціонування у південно-західних говорах дозволяє вважати їх явищем діалектного мовлення. Встановлено, що в деяких відмінках іменники чоловічого роду виступають лише із архаїчними закінченнями, які збереглися і в південно-західному наріччі, а форми загальнонародної мови повністю відсутні.

Зазначено, що подальші студії апокрифічних збірників дозволять виявити діалектний вплив на всі рівні мовної системи, а також з'ясувати співвідношення локальних та загальноукраїнських елементів у мові пам'яток.

Ключові слова: південно-західні говори, діалектні риси, основа іменника, відмінкова парадигма, архаїчне закінчення, аналогія.

Постановка проблеми. Актуальним завданням вітчизняного мовознавства було і залишається вивчення історії української мови, адже в останні кілька десятиліть мовознавці переглядають наукові погляди на походження та розвиток української мови (як живої розмовної, так і літературної). Одним з основних джерел історико-лінгвістичних досліджень є пам'ятки письма з різних територій України. До них зокрема належать і західноукраїнські рукописні апокрифічні збірники XVII–XVIII ст., які свого часу зібрав, упорядкував, дослідив та видав І. Франко. Упродовж багатьох віків апокрифи були надзвичайно популярними серед людей, тому зазнавали численних народних обробок, що позначилося й на мові збірників – поряд із церковнослов'янськими

елементами вона яскраво відображає загальнонародні риси та особливості тих говорів південно-західного наріччя, на території поширення яких були створені рукописи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

І. Франко зробив не лише глибоке літературознавче дослідження апокрифічних текстів, а й започаткував лінгвістичну оцінку пам'яток, хоча спеціальних праць, присвячених мовним особливостям збірників, у нього немає. В окремих коментарях до текстів у своєму п'ятитомному виданні «Апокрифи і легенди з українських рукописів» [9; 10; 11; 12] І. Франко вказував на помітний народнорозмовний вплив, робив спробу визначити діалектну основу того чи того збірника. Так, наприклад, про мову рукопису П. Кизикевича

XVIII ст. дослідник зауважував, що вона «народня з слідами підгірського діалекту (рукопис походить із нинішнього Самбірського повіту), густо підсипана польонізмами, а по троха й церковщиною» [10, с. 57]. Щодо мови Перемиського рукописного збірника XVIII ст. І. Франко зазначав: «Є се свобідна переробка перших VII розділів Первоєвангелія на мову зближену до народньої з відтінком надсянського діалекту» [10, с. 59]. Привертає увагу аналіз деяких конкретних діалектних явищ. Так, в одному з коментарів до рукопису С. Теслевцьового дослідник писав: «Форми: даколи, дащо, дахто, дагде – характерні для гірського, бойківського і лемківського говору» [10, с. 67].

Згодом мова окремих апокрифічних збірників привернула увагу С. Бевзенка, С. Перепелиці, М. Станівського. Проте саме діалектні особливості ґрунтовно не були проаналізовані. Одна із наших публікацій присвячена фонетичним говірковим рисам, зафіксованим у мові цих рукописів [3]. На необхідності глибокого лінгвістичного дослідження апокрифів і легенд, зібраних І. Франком, зокрема явищ діалектного характеру, наголошує В. Мойсієнко [7].

Метою статті є аналіз засвідчених у мові апокрифічних збірників XVII–XVIII ст. діалектних рис в системі словозміни іменників чоловічого роду та з'ясування меж поширення цих явищ у говорах південно-західного наріччя.

Джерелом дослідження є 24 апокрифічні рукописні збірники, вміщені у виданні І. Франка «Апокрифи і легенди з українських рукописів».

Виклад основного матеріалу. Для називного відмінка однини іменників чоловічого роду в аналізованих пам'ятках характерні форми з кінцевим твердим приголосним основи [ц], напр.: *хитрець* ІР [9, с. 292], *творець* РБ [9, с. 31], *пришелець* Др [12, с. 63], *мртвець* Д [9, с. 7], *конець* СтС [12, с. 200]. Це зумовлено тим, що низці південно-західних говорів, зокрема покутсько-буковинським, гуцульським та ін., властива депалаталізація м'якого [ц'] у кінці слова: *хлопец*, *конець* тощо [4, с. 278; 8, с. 126].

Вирівнювання за твердим різновидом відмінювання іменників з кінцевим основи [ц] позначилося й на формах *родового відмінка*, у якому вони послідовного вживаються із закінченням **-а**, що, вважаємо, відбиває діалектну тверду вимову попереднього приголосного, напр.: *до оїа* Тс [9, с. 264], *ω(m) конца до конца* ІР [12, с. 259], *телца* Др [9, с. 26], *творца* РБ [9, с. 14], *вѣнца* Т [10, с. 17]. Причиною вживання в апокрифах флексії **-а** є також ствердіння м'якого [р']

у позиції перед [а], характерне для багатьох південно-західних говорів – волинських, частини наддністрянських, подільських, надсянських, лемківських, буковинських (крім східнонадпрутських) [6, с. 317]. Цю діалектну рису у досліджуваних пам'ятках фіксуємо у формі родового відмінка іменника *монастир*, напр.: *до мѣтира* ОР [12, с. 203], *ω(m) монастира* РБ [12, с. 139].

Закінчення **-а** родового відмінка в аналізованих збірниках переважає над флексією **-у** або вживається паралельно до неї, зокрема при відмінюванні іменників – назв неістот: *до суда* Д [9, с. 22], *разуа* РБ [10, с. 248], *еднаго часа* П [10, с. 57], *ω(m) початку свѣта* Др [10, с. 62], *до ада* ІР [12, с. 259]; а також: *ω(m) раю* РБ [9, с. 29], *з раю* С [12, с. 31], *до... раю* Тс [10, с. 135], *доступили... раю* Тс [10, с. 73] // *посредѣ раа* РБ [9, с. 15]; *от роду* Бр [12, с. 39] // *рода* ІР [12, с. 262]; *до западу* Бр [12, с. 39] // *до запада* Д [9, с. 22] тощо. З одного боку, вживання паралельних флексій в іменниках чоловічого роду було властиве для пам'яток XVII–XVIII ст. і з інших територій України, а закінчення **-а** в окремих формах могло постати під впливом церковнослов'янської мови. З іншого боку, така особливість у вживанні закінчень родового відмінка однини свідчить про належність рукописних збірників до південно-західного діалектного масиву, де поширені паралельні варіанти із закінченням **-а** // **-у**. На цю рису вказав зокрема С. Бевзенко, зазначаючи, що вона характерна, наприклад, для наддністрянських і західної частини південноволинських говірок, а також для східнокарпатських і карпатських (*верха – верху, годa – году, розума – розуму*) [2, с. 95].

В аналізованих пам'ятках фіксуємо архаїчне закінчення **-е**, що первісно було властиве іменникам з основою на приголосний, наприклад, *день: до суднаго днє* Др [9, с. 26], *единого днє* У [10, с. 391]. Ця архаїчна флексія зберігається у бойківських і суміжних підкарпатських та наддністрянських говірках [5, с. 92]. Проте не можемо виключати і впливу церковнослов'янської мови.

Рукописним апокрифічним збірникам у *давальному відмінку* однини притаманні закінчення **-ови (-єви)** або **-у (-ю)**. Дослідження показало, що саме **-ови (-єви)** є найбільш поширеним в аналізованих пам'ятках, незалежно від колишньої основи, до якої належали іменники. Флексія **-у (-ю)** виступає, як правило, в іменниках чоловічого роду колишньої *-ō- / *-jō-основи та зрідка інших основ: *учителѣ* Т [12, с. 17], *маистрѣ* ОР [12, с. 203], *аспиду* ІР [10, с. 163], *агницѣ* ПП [11, с. 45], *къ брату* ГБ [12, с. 95],

мертвѣцу РБ [10, с. 18], *старѣцу* РК [10, с. 56], *члѣву* Др [12, с. 63], *миру* РБ [9, с. 29] тощо. Проте іменники *-ѡ- / *-јѡ-основи (та інших, до яких входили іменники чоловічого роду, – *-ї-, *-ї-, *-п-) фіксуємо переважно із закінченням **-ови (-еви)** (або дуже зрідка **-овѣ (-евѣ)**), вживання якого не обмежується лише категорією істот, порівн.: *чоловеки* НДХVII [12, с. 398], *горе... вигнанцєви* Т [10, с. 185], *Ноеви* Д [9, с. 9], *ко... мужєви* УЛ [10, с. 416], *дала... хлопцєви читати* Т [10, с. 348], *Петрови* Тс [10, с. 330], *агглови* Др [12, с. 62], *сѣнови* Др [10, с. 64], *дидаскалєвѣ* ІР [10, с. 160] та ін., а також: *ко огнєви* РБ [9, с. 86], *мирови* РБ [9, с. 273], *не рад днєви и свѣтови* Тс [10, с. 105], *снопови* Тс [9, с. 158] і под. Принагідно зауважимо, що **-ови** у назвах неістот вживається й у формах *місцевого відмінка* однини, хоча тут фіксуємо його досить рідко, напр.: *оу дворови* ОР [12, с. 203]. Поширення цієї флексії на категорію неістот відбиває одну з морфологічних рис південно-західних діалектів. Інколи іменники виступають із паралельними закінченнями, зокрема і в межах одного рукопису, як-от: *цѣѡ* ІР [9, с. 292] – *цѣрєви* ІР [9, с. 292], *мужу* РБ [10, с. 243] – *мужєви* РБ [10, с. 242], *Гѣу* ІР [10, с. 159] – *Гѣви* РБ [9, с. 272], *миру* РБ [9, с. 29] – *мирови* РБ [9, с. 273] тощо.

У двох рукописах XVIII ст. – Перемиському та Т. Поповича-Тухлянського – фіксуємо закінчення **-евы**: *порученна... мужєвы* Т [10, с. 117], *дары Гѣвы приносити* П [10, с. 57]. Такі написання, а також перевага форм з **-ови (-еви)** над **-овѣ (-евѣ)** свідчить про те, що автори досліджуваних збірників вимовляли кінцевий голосний як високо-середній [и]. Саме флексія **-ови (-еви)** поширена майже в усіх говорах південно-західного наріччя: у наддністрянських, надсянських, гуцульських, буковинсько-покутських, бойківських, у деяких подільських, волинських та ін. [5, с. 94–95].

Орудний відмінок однини іменників чоловічого роду характеризується відносною послідовністю у вживанні закінчень **-ом** (< **ьмь**) від основ із твердим кінцевим приголосним та **-ем** (< **ьмь**) від основ із м'яким кінцевим приголосним, напр.: *зростомъ* ІР [12, с. 262], *чиноначалником* РБ [9, с. 14], *братом* СтС [11, с. 189], *над вертепом* Т [10, с. 17], *карати голодом* Др [12, с. 64], *со хлѣбом* КмІ [12, с. 22], *со гнѣвом* Тс [9, с. 249], *яким способом* Т [10, с. 14] та ін.; *жалем* РБ [10, с. 247], *со Ноемъ* РБ [12, с. 12], *змиємъ са называет* Тс [10, с. 174] тощо.

Іменники, основа яких закінчується на шиплячі приголосні, [ц] та [р], мають переважно

флексію **-ем** (варіанти **-емь**, **-емь**), напр.: *предъ царемъ* ІР [9, с. 136], *со плачемъ* Тс [10, с. 66], *с мужем* РК [10, с. 55], *мечем* Тс [10, с. 140], *ω(т) цем назвати* Кр; ГБ [10, с. 77; 12, с. 102], *ножем* РБ [12, с. 83], *сторожем* ПП [11, с. 78], *товаришем* ПП [11, с. 209] і под. Проте в іменниках з кінцевим шиплячим основи та рідше [р] спостерігаємо і таке діалектне явище, як зміну закінчення **-ем** на **-ом**, напр.: *ужом* РБ [10, с. 203], *желчо(м)* РБ [12, с. 21], *со мужомъ* Бр [12, с. 18], *из мечомъ* Тс [9, с. 259] *товаришомъ* УЛ; НДХVIII [10, с. 417; 12, с. 325], *ис плачом* Тс [9, с. 171]; *Лазаром* С [12, с. 19]. І хоча «майже для всіх говорів української мови характерною є тенденція до поширення флексій іменників твердої групи в іменниках м'якої і мішаної груп» [5, с. 96], проте особливо яскраво вона виявляється саме у південно-західних діалектах, причому із пом'якшенням попереднього приголосного.

Діалектні риси у вживанні форм *кличного відмінка* виявляються передусім у варіюванні флексії **-у / -ю** після кінцевого приголосного основи [р], що пов'язано з живим процесом ствердіння цього звука: *цѣрю* ІР [9, с. 292], *мой пастиру* Д [9, с. 20].

Називний – кличний відмінки іменників чоловічого роду у множині мають розгалужену систему флексій: **-и (-ы)**, **-ѣ**, **-е**, **-ове (-еве)**. З-поміж них виявом діалектного мовлення у досліджуваних пам'ятках вважаємо форми на **-е**, **-ове (-еве)**. Апокрифічні збірники засвідчують флексію **-е**, поширену зокрема в карпатських говорах, напр.: *сусѣде* У [10, с. 392], *жолнѣре... оуганяли* Др [10, с. 64], *жолнѣре... оувоишли* Т [10, с. 144], *люде Инъдылане* Тс [10, с. 105] тощо.

Найчисельнішу групу становлять іменники чоловічого роду, які в називному відмінку множини приймають закінчення **-ове (-еве)**, що первісно було властиве іменникам *-ї-основи та згодом поширилося на інші основи. Закінчення **-ове** фіксуємо переважно в іменниках колишньої *-ѡ-основи, як-от: *невѣр'никове* Тс [10, с. 104], *пишут... историкове* Др [9, с. 270], *стариши жидове мовили* Др [9, с. 61], *поганиши народове были* Тс [10, с. 134], *повѣдают философове и астрологове* С [12, с. 42], *були ворожбитове* Др [10, с. 63] тощо. Флексія **-ове** як питома для іменників колишньої *-ї-основи у досліджуваних пам'ятках представлена у слові *син*: *поносиша ма сѣнове* Ілѣвы П [10, с. 58].

Із закінченням **-еве** виступають іменники колишніх *-јѡ, *-ї-основ (з основою на м'який приголосний і [р]), напр.: *рекли кролеве* Тс [10, с. 128], *мужєве* ПП [11, с. 203], *са кролеве и цѣрєве курат*

Т [10, с. 15], *злодѣеве* Тс [10, с. 104], *мои гостеве* Тс [10, с. 129], *врачеве* РУ [9, с. 255].

Ця флексія широко представлена в усіх досліджуваних пам'ятках і є однією з морфологічних рис, що властива, хоч і обмежено, для карпатських та інших південно-західних говорів, переважно в іменниках на позначення істот [1, с. 78; 2, с. 102–103].

Родовий відмінок множини іменників чоловічого роду характеризується переважно флексією **-ов** (< *-й-основа), що вживається, як правило, безвідносно до належності іменників до колишніх основ або твердого чи м'якого різновидів відмінювання, напр.: *до... вороговъ* Тс [10, с. 223], *з давныхъ вѣковъ* Тс [10, с. 71], *колко... вѣтровъ* ГБ [12, с. 10], *до тыхъ звѣровъ* Тс [9, с. 160], *даровъ... не хотѣли* РК [10, с. 54], *грѣховъ* РК [12, с. 22], *килко роковъ* Тс [10, с. 68], *ω(t) вѣвчаровъ* Др [10, с. 63], *десять ключовъ* Бр [12, с. 18], *родичовъ* УЛ [10, с. 403] тощо. Таке ж закінчення для назв істот фіксуємо й у знахідному відмінку множини, напр.: *мав... сѣновъ* Тс [10, с. 123], *соз'вала... родичовъ* У [10, с. 392], *питавъ ворожбитовъ* Др [10, с. 64], *принесь... барановъ* ПП [11, с. 80].

Зміна цього закінчення на **-ів** є загальноукраїнською рисою, хоча традиційність орфографії досить часто приховує живомовні процеси у пам'ятках. Перехід [о] в [і] у закритому складі фіксуємо лише у рукописі І. Яремецького-Білашевича написанням у кількох прикладах кінцевого **-ѣв**: *до тихъ столѣвъ* РБ [12, с. 138], *з обохъ бокѣвъ* РБ [12, с. 142].

Іменник *отець* послідовно виступає із закінченням **-ев**, порівн.: *по смерти ω(t)цев'* Т [10, с. 14], *Бѣже ω(t)цевъ нашихъ* РК [10, с. 54] і под.

Попри перевагу **-ов** (**-ев**) відзначаємо діалектний вплив на мову збірників, що виявляється у вживанні флексії **-еи** (напр.: *позсѣдавши ис коней* Т [10, с. 17], *локтей* С [12, с. 30], *пять мужей* Кл [12, с. 6]; у знахідному відмінку: *ω(t) пустил гостей* Т [10, с. 16], *зобрав... прилтелей* Тс [10, с. 72] тощо) та її варіанта **-ій**, як-от: *дній* П [10, с. 57], *мужій* ГБ [12, с. 8]. Саме форми з кінцевим **-ий** характерні для низки сучасних південно-західних говорів. Про вживання цього закінчення у закарпатських говорах, галицьких лемків, батюків, подільських зазначав С. Бевзенко [1, с. 85].

Визначальною особливістю форм *давального відмінка* множини є збереження давнього закінчення **-ом** (**-ем**) як результату уніфікації флексій **-омъ** (з основи на *-ѡ-) та **-ъмъ** (з основи на *-й-), **-емъ** (з основи на *-jѡ-) та **-ъмъ** (з основи на *-й-).

Зазначимо, що у досліджуваних пам'ятках переважають форми на **-ом**. Це закінчення, як правило, приймають іменники з основою на твердий приголосний, напр.: *зоставилъ книги... оученикомъ* Т [10, с. 13], *ко... апостоломъ* СтС [11, с. 6], *не дадите... псомъ* КМІ [12, с. 22], *говорыти братомъ* Тс [9, с. 158], *не любѣ... невѣрнымъ поганомъ* Тс [10, с. 106], *служити идоломъ* Д [9, с. 276], *человѣкомъ спасение дати* Кр [10, с. 92] і под. Проте **-ом** виступає також і після основ, що закінчуються на шиплячий, як-от: *зоставилъ... своимъ црѣвичомъ* Т [10, с. 14] та [р], напр.: *жолнѣромъ оупадаютъ* Т [10, с. 144], *ко пастиромъ* Кр [10, с. 75], *ко своимъ овчаромъ* Кр [10, с. 75] тощо.

Закінчення **-ем** мають іменники з основою на м'який приголосний: *королемъ оуказала* Т [10, с. 14], *тимъ королемъ показа сѧ тѧ звѣзда* Т [10, с. 14] та ін. З цією ж флексією виступають, як правило, іменники із суфіксом **-ецъ**: *плачу ω(t) цемъ* Т [10, с. 144], *продайме... купцемъ* Тс [9, с. 160] тощо. Поодинокими прикладами засвідчуємо **-ем** в іменниках з основою на [р]: *оуподобихъ сѧ... звѣремъ земнымъ* Л [10, с. 37], *в'сѣмъ звѣремъ* Д [9, с. 20]. Можемо також припускати, що в окремих прикладах голосний [е] у закінченні постав як наслідок діалектної зміни [а] в [е].

Закінчення **-ом**, **-ем** були панівними для пам'яток XIV–XVII ст., писаних на всій території України. Витіснення цих давніх флексій закінченнями **-ам**, **-ям** (за аналогією до *-ā-/*-jā-основи) завершилося лише у XVIII ст. [5, с. 106–107]. Проте ця аналогія «порівняно слабо відбилася в більшості південно-західних діалектів» [2, с. 104]. Так, давні форми множини на **-ом**, **-ем** (з різними фонетичними варіантами) зберігають наддністрянські, надсянські, гуцульські, буковинсько-покутські, подільські, бойківські, закарпатські говірки [5, с. 107]. Прикметно, що закінчень **-ам**, **-ям** у формах давального відмінка множини іменників чоловічого роду в досліджуваних збірниках XVII–XVIII ст. не виявлено.

Орудний відмінок множини у досліджуваних пам'ятках має кілька закінчень. Так, в апокрифічних збірниках фіксуємо **-и** (**-ы**, **-ѣ**), що є залишком давньої форми орудного відмінка множини іменників колишньої *-ѡ- / *-jѡ-основи, напр.: *египетскими законы* Крх [10, с. 396], *црѣ над црѣ* Т [10, с. 14], *будетъ Бѣ над боги* Т [10, с. 14], *сѧ всѣми бѣсы* ГБ [12, с. 254] тощо. Це закінчення, хоч і рідко, продовжує вживатися у бойківських, лемківських, закарпатських, гуцульських говорах південно-західного наріччя [5, с. 109].

Ознакою карпатських говорів, зокрема бойківських, лемківських, закарпатських, яка виявляється яскравіше, ніж в інших говорах української мови, є закінчення **-ми**, що постало з давніх **-ьми** (колишньої *-й-основи) та **-ьми** (колишньої *-ї-основи). У досліджуваних збірниках цю флексію засвідчуємо у таких формах: *со звѣр'ми* Тс [10, с. 66], *межи снѣми Гільськими* РК [10, с. 54], *шла перед королми* Тс [10, с. 129], *кон'ми огнистыми* Тс [9, с. 302], *ключми* ПП [11, с. 201] та ін.

У рукописному збірнику Стефана Теслевцьового фіксуємо форму *зубома* Тс [9, с. 159, 172], у якій закінчення **-ома** за походженням є флексією орудного відмінка двоїни, поширеною у карпатських говорах. А загалом, різноманітні утворення на **-ма** (**-ема**, **-има**, **-іма**) характерні і для наддністрянських та буковинсько-покутських говорів.

Значно рідше засвідчуємо флексію **-ами** (**-ями**) (за *оленами* Тс [10, с. 70], *над кролами* Тс [10, с. 126], *волами* Др [9, с. 24], *звѣрами* Тс [9, с. 159] та ін.), що розвинулася за аналогією до іменників *-ā-/*-jā-основи та стала панівною.

Місцевому відмінку множини іменників чоловічого роду властиві закінчення **-ох** (< **-ьхъ**) та **-ех** (< **-ьхь**). Флексія **-ох** вживається після твердого приголосного основи: *бывають... и лѣсох* Тс [10, с. 175], *по домох розошили* Тс [10, с. 230] та ін. Вживання закінчення **-ех**, як показало дослідження, не залежить від якості кінцевого приголосного основи, напр.: *на конех* Др [10, с. 64],

въ предѣлах вифлеомских Л [10, с. 137], *на краех* РУ [9, с. 256], *по... часех* Тс [11, с. 120], *на совѣтхъ* Кл [12, с. 4], *при... царех* НДХVIII [12, с. 285] тощо. Тут, як і щодо давального відмінка множини, можемо припускати діалектну зміну голосного [а] в [е]. Флексія **-ох** характерна для закарпатських, бойківських, середньонаддністрянських, надсянських, південноподільських говорів. Закінчення **-ех** поширене у наддністрянських, гуцульських та буковинсько-покутських говорах [5, с. 111]. Форм із закінченнями **-ах**, **-ях** у досліджуваному матеріалі не засвідчено.

Висновки і перспективи. Аналіз словозміни іменників чоловічого роду в рукописних апокрифічних збірниках XVII–XVIII ст. засвідчив потужний вплив живого розмовного мовлення. До певної міри діалектні особливості були зумовлені явищами фонетичного характеру. Вплив південно-західних говорів на відмінкову систему іменників чоловічого роду виявився і в більшому поширенні (порівняно з літературною мовою) деяких закінчень на іменники – назви неістот. Крім цього, матеріал дає змогу зробити висновок, що діалектні форми, зафіксовані в мові апокрифів, здебільшого є залишками архаїчної відмінкової парадигми. *Перспективу* подальших розвідок вбачаємо у комплексному дослідженні західноукраїнських апокрифічних збірників з метою виявлення в них рис південно-західних діалектів на всіх рівнях мовної системи, а також з'ясування співвідношення локальних та загальноукраїнських елементів у мові пам'яток.

Список умовних скорочень:

Бр – Боршевицький рукопис XVIII ст.; **ГБ** – рукопис Георгія Білявського XVIII ст.; **Д** – Дубовецький рукопис XVII ст.; **Др** – Дрогобицький рукопис XVIII ст.; **ІР** – Іспаський рукопис XVIII ст.; **Кл** – Калуський рукопис XVIII ст.; **КМІ** – Комарнянський Измарагд XVII ст.; **Кр** – Керестурський рукопис XVIII ст.; **Крх** – Крехівський рукопис XVII ст.; **Л** – Львівський рукопис XVII ст.; **НДХVII** – рукописний уривок XVII ст. бібліотеки Народного Дому; **НДХVIII** – рукопис XVIII ст. бібліотеки Народного Дому; **ОР** – Ославський рукопис XVII ст.; **П** – Перемиський рукопис XVIII ст.; **ПП** – Перемиський Пролог XVII ст.; **РБ** – рукопис І. Яремецького-Білашевича XVIII ст.; **РК** – рукопис Івана Кузикевича XVIII ст.; **РУ** – рукописний уривок XVII ст.; **С** – Сокольський рукопис XVIII ст.; **СтС** – рукопис Степана Самборини XVIII ст.; **Т** – рукопис Т. Поповича-Тухлянського XVIII ст.; **Тс** – рукопис С. Теслевцьового XVII ст.; **У** – Унгварський рукопис XVIII ст.; **УЛ** – Угроруський рукопис із с. Літманової XVIII ст.

Список літератури:

1. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови. Ужгород, 1960. 416 с.
2. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Вища школа, 1980. 246 с.
3. Бичкова Т. С. Діалектні особливості мови рукописних апокрифічних збірників XVII–XVIII ст. *Наук. вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія*. 2008. Вип. 428–429. Чернівці : Рута. С. 149–154.
4. Герман К.Ф. Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті: Фонетика, фонологія : монографія. Чернівці : Рута, 1995. С. 326–327.
5. Історія української мови: Морфологія. Київ : Наукова думка, 1978. 539 с.
6. Історія української мови: Фонетика. Київ : Наукова думка, 1979. 367 с.

7. Мойсієнко В. М. Значення апокрифів та легенд, зібраних Іваном Франком, для вивчення історії української мови. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2020. Вип. 2 (93). С. 67–76. DOI 10.35433/philology.2 (93).2020.67-76
8. Українська мова: Енциклопедія. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
9. Франко І. Апокрифи і легенди з українських рукописів: у 5 т. Т. 1. Львів. 1896. 66 с.+394 с.
10. Франко І. Апокрифи і легенди з українських рукописів: у 5 т. Т. 2. Львів. 1899. 78 с.+443 с.
11. Франко І. Апокрифи і легенди з українських рукописів: у 5 т. Т. 3. Львів. 1902. 68 с.+360 с.
12. Франко І. Апокрифи і легенди з українських рукописів: у 5 т. Т. 4. Львів. 1906. 47 с.+524 с.

Bychkova T. S. CHARACTERISTICS OF A SOUTH-WESTERN DIALECT IN WORD CHANGE OF MASCULINE NOUNS IN APOCRYPHAL MANUSCRIPTS COLLECTIONS IN THE 17th TO 18th CENTURIES

The article is dedicated to the analysis of dialect peculiarities in the language of western Ukrainian apocryphal manuscript collections in the seventeenth to eighteenth centuries. It was observed that during many centuries apocryphas were extremely popular among people and that's why they have undergone popular adaptations. It was reflected on the language of the collections, the characteristics of the patois of south-western dialect are brilliantly reflected within the area where the manuscripts had been written. Ivan Franko collected, arranged, studied, and published apocryphal collections. He was the first to make an attempt to linguistically analyse the records indicating that some manuscripts have undergone an influence of San, boiky and lemko dialects.

We make an attempt to establish the characteristics of a south-western dialect, expressed in the system of a word change of masculine nouns, and also to clarify which dialects were the characteristics inherent in that were registered in the manuscripts.

The study demonstrated that almost all case paradigm of masculine nouns have been influenced by dialectal speech. It was established that some dialect morphological characteristics that were used in the collections were caused by the phonetical phenomena. In particular, depalatalization of consonants [s] and [r] in a number of south-western dialects caused unification of endings according to hard declensions; dialectal change of a vowel [a] into [e] caused Dative and Locative cases plural endings to coincide with the archaic flexions. It was also established that separate word forms may have been used under the Church Slavonic influence, but their functioning in south-western dialects allow us to treat them as dialect forms. It is determined that in some cases masculine nouns have only archaic endings that were preserved in south-western dialect, whereas the forms of general Ukrainian are completely absent.

It is mentioned that further studies of apocryphal collections will enable dialectal influence on all levels of language system and establish ratio of local and common Ukrainian elements in the language of the written records.

Key words: south-western dialects, dialect characteristics, noun stem, case paradigm, archaic ending, analogy.